

Relaties in Amsterdam Ook al veel singles in Gouden Eeuw

Verliefd, verloofd, maar vaak single

Amsterdam is een stad van singles. Dat was in de Gouden Eeuw niet anders, zo staat in het boek *Ja, ik wil!* van René van Weeren en Tine de Moor. Uit Amsterdamse ondertrouwakten blijkt dat de manier waarop we relaties (niet) aanknopen de afgelopen eeuwen amper is veranderd.

Peter de Brock
AMSTERDAM

Hoewel het aantal huwelijken sinds 1990 landelijk gestaag afneemt, is de Amsterdamse daling opvallend. In 2017 was ruim 60 procent van de Amsterdammers ongehuwd, ook het aantal singles in de stad is groot. Opvallend is de grote groep Amsterdamse bruiden 'op leeftijd', vrouwen tussen de 30 en 35 jaar die voor de eerste keer trouwen. Dat was eeuwen geleden niet anders, blijkt uit het nu verschenen boek *Ja, ik wil! Verliefd, verloofd, getrouwd in Amsterdam 1580-1810* van René van Weeren en Tine de Moor. Het aantal gehuwden dat in de Gouden Eeuw voor hun 25ste al in ondertrouw ging, was duidelijk in de minderheid. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Toscane, was er bij eerste huwelijken een gering leeftijdsverschil tussen man en vrouw. Daarnaast was het ook in het Amsterdam van de 17de en 18de eeuw niet uitzonderlijk als je een leven lang ongehuwd bleef.

De man en vrouw die in 16de-eeuws Nederland elkaar uit vrije wil trouw beloofden, waren eigenlijk al getrouwd. De kerkelijke inzegening werd louter beschouwd als een extra bevestiging van het huwelijk. Zwaarwegender was de trouwbelofte, waar niemand zomaar onderuit kon komen (zie kader). Alleen in situaties waarbij de trouwbelofte duidelijk onder dwang of misleiding was geschied, of in gevallen waarbij beide partners elkaar ontsloegen van hun belofte, kon het aanstaande huwelijk zonder al te veel consequenties worden geannuleerd. Was de relatie echter al geconsumeerd door geslachtsgemeenschap, dan was het verbreken van de trouwbelofte lastiger.

Twee getuigen

De katholieke kerk scherpste in 1563 de huwelijksregels aan. Voortaan was een huwelijk alleen geldig als het huwelijk werd gesloten in de kerk en in aanwezigheid van de eigen priester. Als het huwelijk door een andere priester werd voltrokken, dan moesten er twee getuigen aan-

wezig zijn. Het aanstaande echtpaar moest hun voorgenomen huwelijk aankondigen op drie achtereenvolgende zondagen voorafgaande aan de ceremonie. Ondertrouw en huwelijken moesten door de priesters worden geregistreerd.

De vroegste Amsterdamse trouwregisters dateren uit 1565, slechts twee jaar na afkondiging van het pauselijk decreet. Tijdens Pasen van dat jaar werden Jan Andrieszen en Elbertgen Hesses als eerste bruidspaar in het trouwregister van de Oude Kerk genoteerd. De in het Amsterdamse Stadsarchief bewaarde Amsterdamse trouwakten bevatten ook uitzonderlijke persoonlijke details over de aanstaande bruidsparen. Ze vormen een schat aan informatie over beroepen, handel, de rol van vrouwen op de arbeidsmarkt en immigratie.

De Bank van Huwelijkszaken

Met de afzetting en verbanning van het rooms-katholieke Amsterdamse stadsbestuur op 26 mei 1578 kwam ook een einde aan het katholieke monopolie op de huwelijkswetgeving. De nieuwe Bank van Huwelijkszaken werd door het stadsbestuur ingesteld voor het afhandelen van alle formele zaken rond huwelijken. De commissarissen zagen erop toe dat het huwelijk door beide partijen zonder dwang werd aangegaan. Ook moest het bruidspaar een aantal vragen beantwoorden: over hun ouders, hun woonadres en de verblijfsduur in Amsterdam.

Uit de studie van Van Weeren en De Moor blijkt dat de meeste huwelijken in de periode tussen 1580 en 1810 werden gesloten binnen de eigen geloofsgemeenschap. Hoewel na de Alteratie het huwelijk werd gezien als een juridische gebeurtenis waarop de wereldlijke wetgeving van kracht was, diende een gereformeerde partner in een gemengd huwelijk door geloofsgenoten ernstig vermaand en gewaarschuwd te worden.

Na 1755 verspeelden gereformeerde mannen met een katholieke vrouw hun kans op een ambtelijke functie. Ook mochten gemengde stellen niet langer lijfrentes op elkaar afsluiten. Directe aanleiding voor die strenge regels was het huwelijk van de schatrijke, gereformeerde burgemeestersdochter Margaretha Cornelia van de Poll (1726-1798) met de Franse – en vooral katholieke – diplomaat graaf Pierre Crisostome Comte d'Usson de Bonnac (1724-1782).

De omvang van de stroom arbeidsmigranten en geloofsvluchtelingen naar Amsterdam in de Gouden Eeuw zorgde niet alleen voor een stijging van het aantal huwelijken. Ook het aantal huwelijken tussen Amsterdammers en mensen van buiten de stad nam een vlucht. Die stijging is het sterkst zichtbaar in de eerste helft van de 17de eeuw, als het aantal autochtone huwelijken in de minderheid is.

Huwelijksgekrakeel

Verwikkelingen die een huwelijk mogelijk konden verhinderen, werden door de Bank van Huwelijkszaken opgetekend in de zogenaamde krakeelregisters. In dat Amsterdamse krakeelregister duikt op 23 oktober 1649 de zaak op van Rembrandt van Rijn en zijn toenmalige huishoudster en kindermeid Geertje Dirckx, die de schilder aan zijn trouwbelofte wil houden. Of als er geen huwelijk inzit, hoopt op financiële ondersteuning. Na beraadslagingen luidde het vonnis van de commissarissen dat Rembrandt haar 200 gulden per jaar moest betalen. Hoewel Rembrandt het vonnis niet betwistte, lukte het hem door manipulatie Dirckx in een dusdanig kwaad daglicht te stellen dat zij uiteindelijk vijf jaar werd opgesloten in het Spinhuis in Gouda.

De kerkelijke inzegening werd louter beschouwd als een extra bevestiging van het huwelijk

De katholieke kerk scherpte in 1563 de huwelijksregels aan. Voortaan was een huwelijk alleen geldig als het werd gesloten in de kerk en in aanwezigheid van de eigen priester

1563

→ Heer en dame kussend, door Gesina ter Borch, 1654. FOTO RIJKSMUSEUM

Primeur 1901

Bouw- en Woningtoezicht

→ De Meeuwenlaan, gebouwd in 1915. FOTO SPAARNESTAD

De goedkope en slecht uitgevoerde revolutiebouw door particulieren rond 1900 baart het gemeentebestuur grote zorgen, zeker als in De Pijp nieuwbouwwoningen instorten. Met de oprichting van de gemeentelijke dienst Bouw- en Woningtoezicht, op 27 maart 1901, neemt Amsterdam landelijk het voortouw tegen speculanten. De directeur, ingenieur J.W.C. Tellegen, vaardigt een bouwverordening uit en laat vele krotwoningen onbewoonbaar verklaren en slopen.

In 1915, het jaar dat Tellegen tot burgemeester wordt benoemd, is de dienst zo gegroeid dat die zich moet afsplitsen van de Gemeentelijke Woningdienst.

Een van de bekendste ambtenaren van Bouw- en Woningtoezicht was Arie Keppler, die met wethouder Wibaut na 1915 de volkshuisvesting uit de grond trok. Tienduizenden woningen werden gebouwd, oude buurten gesaneerd. Keppler bleef in dienst tot 1937 en drukte een zware stempel op de volkshuisvesting.

Amsterdammer 1969

Jaap van Praag is boos

Nico Dalmulder, administrateur van Ajax, keert op 27 maart 1969 terug uit het Tsjechische Trnava met duizend toegangskarten voor de op 23 april te spelen Europacupwedstrijd Spartak Trnava-Ajax. Dit aantal is veel te gering om Ajax aan zijn verplichtingen te laten voldoen jegens leden, supporters en de met de samenwerkende reisbureaus. Ajaxvoorzitter Jaap van Praag reageert woedend als blijkt dat de KRO van

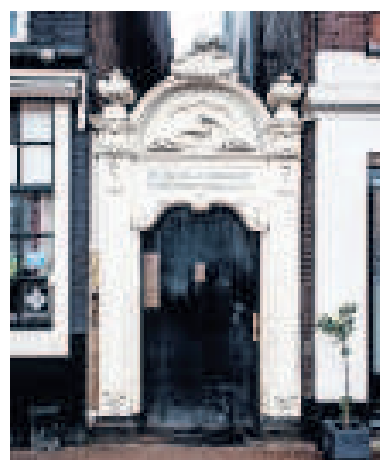
staatsreisbureau Tsjecho Travel wel drieduizend kaarten kreeg. Dat blijft niet zonder gevolgen voor de omroep. Vanaf 28 maart zijn KRO-verslaggevers niet langer welkom bij Ajax aan de Middenweg. Ook kan de KRO interviews voor en na het duel tegen de Tsjechische landskampioen wel vergeten. De KRO betreurt de beslissing: "Deze maatregel staat in geen verhouding tot de zaak."

→ Jaap van Praag. FOTO ANP

Zoekplaatje

Hoe goed kent u de stad?

Amsterdam zit vol verborgen schatten, we rijden of lopen er dagelijks langs. Maar hoe goed kennen we de stad? Afgelopen zaterdag waren we in Noord, bij het gemaal Kadoelen aan de Landsmeerderdijk. Winnaar van het jaarabonnement op *Ons Amsterdam* is Koen Benoist. Welke historische plek zoeken we deze week? Inzendingen voor maandag 12:00 uur naar: zoekplaatje@parool.nl Onder de goede inzendingen verloten we een jaarabonnement op het maandblad *Ons Amsterdam*.

FOTO LIN WOLDENDORP

Colofon

De geschiedenispagina's worden gemaakt in samenwerking met *Ons Amsterdam* (onsamsterdam.nl). Coördinatie: Peter de Brock.